

eszme húzódik. De Klamm tanár urat nem gyűlöljük, lévén, hogy nem ténylegesen csattannak rajtunk igazságtalan döntései. Sokkal inkább kinevetjük az ismerős figurát, miközben együtt érzünk vele, ahogy az alkohollal való küzdelmét nézzük. Bortánca, a koreográfia, amit bejár a tanári asztaltól a padlóig, egyszerre mulatságos és felkavaró.

Korosztályok ütköztetése, hogyan ért szót egymással tanár és diák, ez az egyik probléma, ami az ifjúsági színházat mindenkor foglalkoztatja, így a *Klamm háborúját* is. Vagy a *Bunyószívet*, Bagossy László előadását. Ennek a Lutz Hübner-darabnak a főszereplője a remek Bárdi Gergő, aki a kemény, utcán edződött figurákban rejlő érző szív közhelyét képes megtölteni tartalommal. Átugorva egy generációt, a szülők ellen mindenkor lázadó korosztály képviselője, Jojo megtalálja a hangot egy nagyapja korabeli hajdani bokszóval. Ahogy a nagyszülővel, a feltétlen és kimeríthetetlen szeretet forrásával sincsen konfliktusa a szülei vel vitázó tinédzsernek. Nem hiába emeltük ki írásunk elején a gyerekkort és az öregséget, a „négy, illetve három lábon járó” korosztály közötti ösztönös megértés lehetőségét villantja fel ez a darab is.

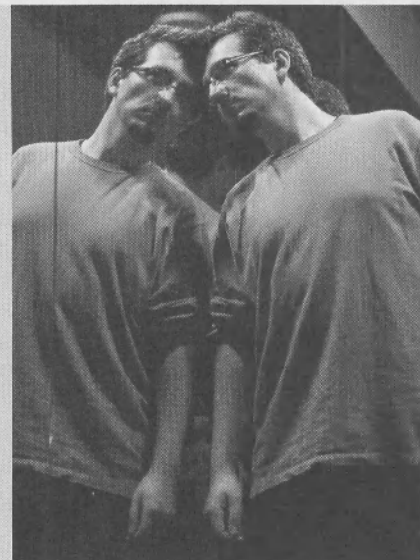
Hogy az előadás olyasmi, amit érdemes megbeszélni, amiről a néző véleményt alkot, és az kikívánczozik belőle, mindez pedig, titkon egyetértést keresve és vágyva, megbeszélésre készíti: ezt tudják a Kolibri ifjú nézői. Mert a látottakról utólag beszélgetni is lehet. A Kolibri Színház ugyanis színház-pedagógiai programokat, valamint az előadásokat feldolgozó úgynevezett drámafoglalkozásokat tart. Mondhatnánk a Békés Pál által nem nevesített színésznőt parafrázálva, hogy ez így szép gyerekeknek. Ilyenből kéne hálózatot építeni országszerte. Legyen Kolibri Színház minden városban, községben és faluban. Meg Fészek.

www.szhaz.net

Székely Csaba

Golf- áramlat

A KORTÁRS ERDÉLYI
MAGYAR DRÁMÁRÓL

Stiller Ákos felvétele

Amiről nem lehet

Beszéljünk valamiről, ami nem létezik. Beszéljünk a kortárs erdélyi magyar drámáról.

Egyszer a fizikatanárnőm, miközben a termodinamika szabályait próbálta megértetni velünk, megkérdezte az osztálytól, hogy ha beleöntünk egy vödör forró vizet a tengerbe, akkor a tenger vize felforrósodik-e. Azt hittük, becsapós kérdés, ezért elég sokat gondolkodtunk a válaszon, de végül kiböktük, hogy hát nem. Ez volt a helyes válasz. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy nem azért nem létezik kortárs erdélyi magyar dráma, mert Erdélyben nem írnak drámákat, hanem mert ezek impakt-ereje túlságosan gyenge ahhoz, hogy bármit is befolyásolni tudjanak a magyar színházi életben.

Az erdélyi magyar drámának története van, jelene viszont nincs. Ez nem egyedi eset, Bergman után a svéd filmművészet is megtorpant, és viszonylag sok időnek kellett elteltie, míg kilépett a mester árnyékából, és amennyire tudott, újjáéledt. Erdélyben hasonló dolog történt Tamási Áron után: megtorpantunk, és nem tudjuk, meddig tart ez az állapot. Mintha mástól várnánk a defibrillálást, magyarországi darabokat játszunk, és próbáljuk őket a magunkévá gyúrni. Képtelenek vagyunk saját erőből, belülről újjáéledni. Egyelőre még azt sem sikerült tisztázni, hogy mit is jelent ez a bizonyos „magunké”. Nem tudjuk, hol van a mi helyünk, hogy milyen saját energiával és tudással rendelkezünk. Hogy kik vagyunk.

Az erdélyi magyar színház identitásproblémákkal küzd. Az öndefiníció ellenálló formája, amikor az elnyomás és a szabadságvágy *agonijára* alapozva beszéltük el önmagunkat, mára idejétmúlttá vált, de még mindig nem találtunk helyette új, érvényes önmeghatározási módot. Továbbra is keressük az ént, de mivel nem tudunk büszkékké lenni arra, amire eddig bukkantunk, kölcsön-eszközektárból dolgozunk, és ott munkál bennünk egy görcsös bizonyítási vágy. Ilyet én is tudok! – mondjuk, miközben fogunkat összeszorítjuk, és sűrűn pislogunk napnyugati irányba. Túl kevesen vannak, akik azt mondják: csináljátok utánam!

Tamásiban sokan erdélyi Lorcát láttak, aki nemcsak jól kezeli a nyelvet, hanem érti a színpadot, érzi a drámát. Nem tudtuk utánacsinálni, de hiába is próbálkoztunk volna, hiszen akkorra a magyarországi kánonban már kialakult az a ki nem mondott álláspont, miszerint a kisebbségi magyar kultúra nem több, mint egy csatolt fájl. Az „igazi” magyar kultúra mellékterméke, említésre érdemes, de nem releváns adalék.

Volt egy Székely Jánosunk és egy Sütő Andrásunk is. Székely János nem volt drámaíró: közéleti-filozófiai témájú esszéket, gondolatokat öntött irodalmi és drámai formába, egyrészt azért, mert az akkori politikai viszonyok miatt nem tehetett másként, másrészt mert felismerte, hogy a helyi közönséggel legjobban az irodalom nyelvén lehet kommunikálni. (Megfigyelhető, hogy az erdélyi magyar politikai kommunikáció szótára ma is a protestáns retorikai hagyományból és irodalmi szövegek manipulatív alkalmazásából építkezik.) Ami Sütő Andrást illeti, óvatosan feltehetjük a kérdést, hogy az ő sikere vajon mennyiben köszönhető maguknak a műveknek, és mennyiben a szerző irodalompolitikai szerepének, nyolcvanas évekbeli pályájának, a Fekete Márciusnak, vagyis annak a folyamatnak, amely révén Sütő a kisebbségi sors és hősiesség szimbólumává vált.

Azt a tanulságot viszont levonhatjuk Tamási, Sütő és Székely János példájából, hogy az erdélyi dráma akkor él, ha ki tud lépni saját erdélyi árnyékából, és Magyarországon is – mindegy, miért – elfogadják. A kortárs magyar kultúra Budapest-központú jellegéből és „csatolt fájlságunkból” adódóan ez ma elég nehéz. Sötétebb pillanataimban azt mondanám: lehetetlen.

Kortárs erdélyi magyar dráma. Azmiáz?

Erre a témára csak röviden térnék ki, mivel nincs egyértelmű válaszunk a kérdésre. Mitől lesz erdélyi egy magyar dráma? Szerzője, témája vagy a gondolat teszi azzá? Nem tudjuk. Galla Miklós szerint angol humor az, amit angol emberek művelnek, és ennek analógiájára egyszerű volna azt mondani, hogy erdélyi magyar dráma az, amit erdélyi magyar emberek írnak. Csakhogy...

Erdélyinek tartjuk-e a marosvásárhelyi származású, de Magyarországon élő és alkotó Kiss Csaba drámáit? Hát Bartis Attila *Anyám, Kleopátráját?* Ha Visky András, Láng Zsolt és Hatházi András kiköltözne, mondjuk, Németországba (vagy csak Láng és Hatházi Németországba, Visky inkább Amerikába), akkor amit ott írnának, az erdélyi dráma lenne, vagy valami más? Vagy ha, teszem azt, Tasnádi István elmegy nyaralni a Szent Anna-tóhoz, és a tóparton heverészve ír egy drámát, azt tarthatom-e erdélyi drámának? Mi a helyzet a szövegek „erdélyiségével”? Gondolhatom-e erdélyinek például Pintér Béla *Parasztoperáját?* Hát a *Bozgorokat?*

Túlságosan bonyolult ez, és fölösleges is elmélkedni rajta. Legjobb, ha mindenki azt tartja erdélyi magyar drámának, amit akar. A lényeges kérdés most úgyis az, hogy az erdélyi alkotó milyen viszonyba tud kerülni a színházzal. Erdélyivel, magyarországgal, románal, akármilyennel.

Az erdélyi zombi és a színház

Egyszer Simon Pegg brit színész azt mondta, hogy három nagy téma van: a szerelem, az élet és a zombik. Beszéljünk hát egy kicsit az erdélyi zombiról. A drámaíróról, aki köztünk jár, de nem él.

Nem az az élő drámaíró, aki drámákat ír, hanem aki nek a drámáit játsszák. Kortárs erdélyi magyar szerzők drámáit nem nagyon szokás játszani Romániában, ergo nem nagyon vannak élő magyar drámaírók Erdélyben. És ha nem élsz, akkor hiába mozogsz. Mozoghatsz, de úgyis lepuffantanak. Pedig abba a szerencsés helyzetbe kerültünk, hogy nem egy, hanem két színházi kultúra is a sajátjának tudja tekinteni, ami itt megvalósul. Elvileg ugyanazzal a művel magyarországi elismeréseket is kaphatunk, és romániai UNITER-díjat is nyerhetünk. Akkor mi a probléma?

Az egyik probléma az, hogy bár két ország szakmája és közönsége is a sajátjának *tudja* tekinteni ezeket a műveket, csak a legritkább esetben tekinti valóban annak. Az erdélyi drámaíró nem egy, hanem egyenesen két kultúra csatolt fájlja, és nem rokona, sem ismerőse senkinek, kivéve, ha nagyon jó. És itt a másik probléma: mármint hogy nem vagyunk elég jók. Ez elég szomorú, de csak magunkat okolhatjuk érte. Amikor színpadban kell gondolkodni, az egyszerűen nem megy nekünk. Nem is tudjuk, hogy mennie kell. A színpadi látásmód idegen tőlünk, irodalmi szerzők vagyunk, csekély dramaturgiai érzékkel és valamivel több egóval. Igen kevés olyan írótl említhetünk, aki nem tartozik ebbe a halmazba.

Hogy miért van ez így? Talán azért, mert Erdélyben, régi hagyomány szerint, a dráma nem annyira színpadra írott mű, mint inkább rejtett üzenetek közvetítője. Tanít és magyaráz, titokban összekacsint veled. Megmondja a dolgokat. Kevésbé fontos, hogy milyen a szöveg, sokkal lényegesebb az, hogy micsoda: politikai tett, az öndefiníció harcok formájának eszköze, helyzetjelentés a kisebbségi sorsról. Ez persze leveti magáról a kritikai hozzáállást, a megfelelő kritika hiánya pedig szükségszerűen igénytelenné tesz.

Időközben meg is érkeztünk a harmadik problémához, ami a kritikával függ össze. Erdélyben ez kényes kérdés, mert bár napilapokban, hetilapokban és internetes felületeken is születnek időnként jó kritikák, mégsem állíthatjuk, hogy létezik itt színházkritika. Ha az írás rossz (hozzá nem értő, tapasztalatlan kultúr-firkászok műve), akkor azért, ha pedig intelligens, de negatív hangú szövegekről van szó, akkor meg azért söprik félre. Mindkét esetben felüti fejét a sértődöttség, és akár emberi kapcsolatok is megromolhatnak miatta. Különbösen is tisztázatlan, hogy ki írhat kritikát Erdélyben. A színházi emberek reakciója alapján gyakran támadhat az az érzésünk, hogy legjobb, ha senki.

A kritika szerepét legtöbbször félreértjük, és nem akarjuk látni, hogy azért van szükség rá, mert csak így működnek olajozottan a színházi folyamatok. Nem a közönségnek kell, hanem a színházi életnek. Az értő bírálatok hiánya mérhetetlen károkat tud okozni: megakadályozza, hogy a jó előadások bejárják azt az utat, amit megérdemelnek, elveszi a szerzők kedvét a drámaírástól, ráadásul hiátusok keletkeznek miatta a kulturális emlékezetben, és így soha nem fogunk tudni választ találni az említett kérdésre, hogy kik is vagyunk mi.

Amint felismertük, hogy a kortárs erdélyi magyar drámát milyen mértékben befolyásolja a kritika jelenlegi állapota, már csak egy lépés annak felismerése, hogy az egész rendszer mai állapotát tekintve mekkora hiányosságok vannak a színházi és művészeti életben. Ez a negyedik és legfontosabb probléma. Mint a művészek általában, az erdélyi zombi is kiszolgáltatott helyzetben van, azzal a különbséggel, hogy ha a háta mögé tekint, nem lát ott senkit. Nincs olyan szervezet, ami az érdekeit képviselné, hiányoznak a mecénások is, a színházak óvakodnak bemutatni a darabjait, a pályázati rendszer alig szentel figyelmet neki, kevés lehetősége van a megnyilvánulásra, nem élvezi a művészvilág bizalmát. Erre egyébként alaposan rászolgált, amikor hosszú időn át nem volt szíves értékelhető drámákat írni.

Ha élni szeretne, az erdélyi zombinak ma egyetlen lehetősége van: ír egy jó darabot (ez nem olyan könnyű, hosszú idő óta nem is sikerült itt senkinek), és reménykedik a legjobbakban. Nem jut eszembe más olyan művészeti ág, ahol az alkotó annyira magára lenne hagyatva, hogy akkor is csak a vakszerencséjében bízhat, ha valami kiemelkedőt hoz létre.

Ezen nyilván változtatni kell, de a változtatást nem a drámáknál ajánlatos kezdeni. Addig hasztalan leszünk, hogy a kortárs erdélyi magyar dráma vajon megszületik-e, amíg nincs, ami megszüljön. Tudjuk, legalábbis sejtjük, hogy csak megfelelő szellemi közegben jöhetnek létre nagy alkotások, csak színvonalas kulturális élet hozhat létre színvonalas drámairodalmat. Erdélyben viszont csak nyomokban akad valóban kortársnak nevezhető kulturális élet, és ami van, az is allergiás reakciókat vált ki azokból, akik a művészeti intézmények fenntartásáért felelősek.

Az első lépés tehát az lenne, hogy kialakítjuk a kortárs kulturális látásmód iránti igényt (ami nemcsak nálunk kortárs, hanem akár Berlinben is) képzőművészetben, irodalomban, zenében, színházban, sőt, a recepcióban is. Merjünk és akarjunk kortársak lenni! Továbbá akarnunk kell a termékeny kommunikációt a művészeti intézmények között, a komolyan vehető szakmai támogatásokat, a színvonalas művészeti oktatást, a sűrű és változatos kulturális programokat, és ami a legfontosabb: ki kell végre találnunk magunkat, hogy import-elméletek magunkra erőszakolása helyett autentikus értékeket hozhassunk létre. Úgy gondolom, hogy csak így szüntethető meg a zombiállapot, mert csak az alapoktól kezdve lehet előkészíteni a terepet az erdélyi dráma számára. Igen, a terepet elő kell készíteni. Befutott és kórosan elégedett íróktól hiába várjuk a (soha meg nem érkező) nagy színpadi műveket, mert az erdélyi magyar dráma nem általuk, hanem a ma még ismeretlen szerzők révén fog megszületni.

Egy másik fontos lépés a hierarchikus magyarországi-határöntúli viszony megszüntetése lenne. Az az állapot, amikor az összmagyar kultúra részének tekintjük (nemcsak a szavak szintjén) mindazt, amit magyar emberek hoznak létre. Állandó figyelem szükséges minden irányba, ahol értékes művészeti alkotások születnek, hogy otthon érezhessük magunkat a magyar és az európai kultúrában. Ez nagyon távoli álomnak tűnik, de hát, ahogy egy amerikai életmód-tanácsadó mondaná: kövesd az álmaidat, kivéve azokat, amelyekben meztelenül szaladgálsz a munkahelyeden.

Végül pedig: soha nem szabad megelégedni azzal, ha akad egy szerző, aki jól ír, és sikereket ér el Erdélyen kívül is. Egyetlen vödör forró víz nem tudja felforrósítani a tenger vizét. Egy egész Golf-áramlat kell ahhoz, hogy az északi hűvös vizek is felmelegedhessenek.

MINDEN PÉNTEKEN!
KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ!

Kedvezményes éves előfizetési díj 15.500 Ft

Megrendelhető a szerkesztőségben: 1089 Budapest, Rezső tér 15.

Tel: 06-1 210-5149, 210-5159; Fax: 303-9241

e-mail: lapterjesztes@es.hu